

BABINIEC i CHŁOPINIEC W GWARACH i POLSZCZYŹNIE OGÓLNEJ

Słowa kluczowe: leksykografia, gwary polskie, dzieje wyrazów *babiniec*, *chłopiniec*

Keywords: lexicography, Polish dialects, history of Polish words *babiniec*, *chłopiniec*

Schlüsselwörter: Lexikographie, polnische Dialekte, Geschichte der polnischen Wörter *babiniec*, *chłopiniec*

Przedmiotem niniejszego artykułu jest omówienie dwóch wyrazów analogicznie zbudowanych słowotwórczo *babiniec* i *chłopiniec* funkcjonujących w różnych znaczeniach w gwarach i we współczesnej polszczyźnie ogólnej. Przedstawione zostaną dzieje obu wyrazów, ich zasięg terytorialny, stopień ich udokumentowania leksykograficznego, ich znaczenia oraz rozwój w różnych odmianach polszczyzny (gwarowej i ogólnej).

Punktem wyjścia w analizie obu wyrazów są poświadczenia ich użycia w gwarze moich stron rodzinnych – Pogórza wschodniego, okolic Biecza (wsie Bugaj, Sitnica, Rożnowice, Raclawice, Olszyny), należącej do zespołu dialektalnego małopolskiego. Badania leksyki gwarowej tych okolic prowadzone przeze mnie w ostatnich latach wykazały wiele ciekawych wyrazów (Karaś 2019, Karaś 2020). Wśród nich moją uwagę zwróciła interesująca formacja słowotwórcza *chłopiniec*, analogiczna do wyrazu *babiniec* znanego też współczesnej polszczyźnie ogólnej. Oto odnotowane przeze mnie znaczenia i poświadczenia omawianych wyrazów.

BABIYNIEC [BABINIEC] *rzecz. mnżyw.* 1) **‘przedsionek w kościele po prawej stronie, przez który wchodziło się do kościoła; do którego kobiety szły z dziećmi na „wywód”;** *kruchta, przestarzałe ogp. babiniec*’: *A babiyniec to w kościele, jak sie wchodzi, to taki przedsionek, to godajóm na to babiyniec.* Bug.AD; *Stołymy w niedziele z Dutkowóm w babiujcu, tak było ludzi w kościele, ścisk, że jak my wesły do babiujca, to i tam my stoły.* Bug.BK; *W starym kościele to był babiyniec, ale w nowym to już nie, nie ma babiynca.* Bug.ZJ; *Babiyniec to bocni przed-*

---

* Prof. dr hab. Halina Karaś – profesor w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4383-9626>, E-mail: h.a.karas@uw.edu.pl

sionek, bo jak miał być krzest, to baby z dzieckami sły na wywód. Rac.JR; *W babiycu baby stoły z dzieckami i tam był wywód.* Rac.TR; *Tako z ni była chłopiara, nie stoła w kościele, ino w babiycu miyndzy chłopami.* Rac.KR; 2) **‘dawniej rzadko: lewa strona (babsko) w kościele, gdzie siadały (stały) kobiety’**: *Babiyniec był po prawy, a chłopiyniec po lewy stronie, jak ludzie w kościele siedzieli.* Rac.KR; 3) **‘żartobliwie: zbiorowisko kobiet (bab)’**: *Taki babiyniec momy w cholpie, prawie same kobyty.* Rac.KR; 4) **‘nazwa przysiółka Rożnowic’**: *Z ni to tako bojcora, lubi beblać, musi wszysk^o sómsiadkom wybeblać, jak co ji p^owiyom to cały Babiyniec wiy.* Roż.PS; *Układałom w niym snopki u sómsiada, p^od g^orom, na Babiycu.* Roż.BP.

CHOPIYNIEC [CHŁOPIYNIEC || CHŁOPINIEC || CHŁOPIYNIYC] rzecz. mnżyw. 1) **‘część kościoła, wydzielone miejsce dla mężczyzn w kościele, służące też jako ciemnica’**: *Jak jo pamiyntom, to zawsze we Wielki Cworteck to my miały w kościele, tak, to buł taki chopiyniec, to buła ciemnica, to w ty ciemnicy buł Pan Jezus.* Olsz.JR; 2) **‘dawniej: prawa strona (chłopsko) w kościele, gdzie siadają (stoją) mężczyźni’**: *Po prawy stronie siedzieli chłopcy, po lewy baby, na chłopów godali, jest chłopiyniec, a na baby, babsko strona, bo babiyniec to dziesik indzi buł, ale juz nie pamiyntom dzie.* Olsz.AD; *Chłopiyniec to tam, dzie stojom chłopcy w kościele, ale u nas sie na baby babiyniec nie godo.* Roż.JG; *Babiyniec był po lewy, a chłopiyniec po prawy stronie, jak ludzie w kościele siedzieli.* Rac.KR; 3. **‘grupa, gromada, zbiorowisko mężczyzn (chłopów)’**: a. **‘neutralnie’**: *Po prawy stronie, jak sie sło do lontorza, to buł som chłopiyniec.* Roż.JK; b. **‘żartobliwie’ (używane też zamiast nazwy przysiółka Babiyniec)**: *Chłopiyniec jo do dzisio tak nieroz godom [na przysiółek Babiyniec], bo tyła tu chłopów.* Roż.KS.

Oba wyrazy zostały przywołane w artykule poświęconym formacjom na *-iniec*, ale są w nim zaledwie wzmianki o nich (Kreja 1995: 8, 12). Zainteresowana nim postanowiłam przyjrzeć się budowie słowotwórczej i znaczeniom obu wyrazów oraz ich dziejom w różnych odmianach polszczyzny, w odmianie ogólnopolskiej i gwarowej.

Oba wyrazy mają analogiczną budowę słowotwórczą, zostały utworzone sufiksem *-iniec* (rozszerzonym wariantem sufiksu *-ec*¹) od rzeczownikowych podstaw słowotwórczych *baba*, *chłop*. Formant *-iniec*// wariantywnie *-yniec* (po spółgłoskach stwardniałych, tj. historycznie miękkich) w przeszłości tworzył głównie nazwy miejsc. W staropolszczyźnie odnotowano zaledwie dwa wyraziste przykłady tego typu nazw lokatywnych: *gołębiniec* ‘gołębnik’, *zwierzyniec* || *zwirzyniec*; niejasny jest trzeci przykład *sowiniec*, pozostałe derywaty z *-iniec/-yniec* należą do innych kategorii słowotwórczych (Kleszczowa red. 1996, 48).

Nieco więcej przykładów nazw miejsc utworzonych sufiksem *-iniec* / *-yniec*, także dawnych i przestarzałych już w II poł. XIX w., przytacza *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego z początku drugiej połowy XX wieku², ale zawierający leksykę od II poł. XVIII w. Łącznie zostało wymienionych

¹ Por. Kleszczowa, red. 1996, 48.

² Stosunkowo łatwo je odnaleźć dzięki *Indeksowi a tergo do Słownika języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego* opracowanemu pod kierunkiem R. Grzegorzyczkowej i J. Puzyniny, Warszawa 1973.

(oprócz *babińca*) dziesięć rzeczowników oznaczających nazwy miejsc (najczęściej przeznaczone dla zwierząt): *czapliniec* ‘rezerwat przeznaczony dla czapli’ (cytat z czasopisma naukowego z 1950 r., wyraz notowany od *SWiI*); *dzieciniec* 1. ‘rodzaj sezonowego przedszkola organizowanego na wsi na okres największego nasilenia prac w polu i zapewniającego opiekę dzieciom matek pracujących’; 2. ‘zakład wychowawczy dla nieletnich sierot albo dzieci pozbawionych należytej opieki rodziców, zapewniający im utrzymanie, opiekę, naukę i rozrywkę; dom dziecka’ (*SJPD* II 556, od *SW*); *gęsiniec* *przestarz.* ‘miejsce ogrodzone dla gęsi; chlew gęsi’ (od *SWiI*); *gołębiniec* *daw. por.* gołębnik (od *L*, też *gołębieniec*); *koziniiec* 2. *przestarz.* ‘chlew dla kozy (dla kóz)’ (*SJPD* XI 255, od *SWiI*), *psiniiec* *daw.* ‘pomieszczenie, w którym trzyma się psy; psiarnia’ (od *L*); *olszyniec* *przestarz.* ‘las lub zarośla olszowe; olszyna’, cytat – Sienkiewicz, *Krzyżacy* (*SJPD* XI 350, od *SW*); *ptaszyniec* 1. *bot.* ‘in. seradela pastewna, *Onithopus nativus*, jednoroczna roślina z rodziny motylkowatych...’, 2. *zool.* ‘*Dermanyssus davium*; kleszcz kurzy...’, 3. *daw. p.* ptaszarnia (od *L*), *sierociniiec* *przestarz.* ‘przytułek dla sierot, dom sierot’ (*SJPD* VIII 215, od *SW*); *zwierzyniec* 1. *wych. z użycia* ‘wydzielony teren, na którym w specjalnych pomieszczeniach trzyma się rzadkie zwierzęta krajowe i egzotyczne; ogród zoologiczny’, 2. *daw.* ‘ogrodzony teren, zwykle w lesie, gdzie przetrzymywało się zwierzyńę, zwykle w celach łowieckich’ (od *L*). Osiem z nich zostało opatrzonych już kwalifikatorami chronologicznymi (*dawny, przestarzały, wychodzący z użycia*) wskazującymi na ich wyjście (wychodzenie) z użycia. Część z nich ma postaci wariantywne z sufiksem *-iniec* (*babieniec, gołębieniec*), ale mogły one powstać w wyniku procesu fonetycznego – rozszerzenia samogłoski *-i-* przed spółgłoską nosową. Osobno należy wymienić rzeczownik *dziedziniec* ‘plac przy budowli ogrodzony lub wokoło obudowany; podwórzec, podwórze, zagroda’ (*SJPD* II 564; od *L*), gdyż nie jest to formacja powstała na gruncie polskim, ale zapożyczenie, które uległo przekształceniom formalnym w polszczyźnie³.

W *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod red. S. Dubisza z początku XXI w. odnotowano już tylko trzy wyrazy (oprócz *dziedziniec*⁴) z tym przyrostkiem i to głównie wyrazy przestarzałe, których budowa słowotwórcza nie jest już przejrzysta, por. *dzieciniec* *przestarz.* ‘sezonowe przedszkole organizowane na wsi w okresie nasilenia prac w polu’ (*USJP* I 760), *sierociniiec* *przestarz.* ‘dom dla sierot’ (*USJP* IV 344), *zwierzyniec* 1. *książk.* ‘ogród zoologiczny’, 2. *histor.* ‘ogrodzony teren przy rezydencjach magnatów i panujących, gdzie trzymano zwierzyńę, na którą urządzano polowania’. Część z nich, która jeszcze w *SJPD* miała znaczenie nazwy miejsca, w *USJP* została odnotowana już tylko w innych znaczeniach, por. *babiniiec, koziniiec, ptaszyniec*.

Z powyższych danych wynika zatem, że nazwy miejsc utworzone przyrostkiem *-iniec / -yniec* występowały nieco częściej niż obecnie w polszczyźnie dawnej, choć nigdy nie stanowiły typu produktywnego (szerzej o ich dziejach: Kreja 1995).

³ Wyraz jest uważany za zapożyczenie wschodniosłowiańskie, por. strus. *dětinьць* ‘twierdza wewnętrzna, główny trzon obronny grodu’ (z psł.) z wtórnym przekształceniem postaci *dzieciniec* > *dziedziniec* pod wpływem odrębnego etymologicznego *dziedzina* (*SEJPBo* 140).

⁴ *dziedziniec* *książk.* ‘wydzielona, nieprzykryta przestrzeń w obrębie budynku lub zespołu architektonicznego, spełniająca funkcje użytkowe i reprezentacyjne’ (*USJP* I 760).

Poniżej omówię stan udokumentowania obu interesujących nas wyrazów *babiniec* i *chłopiniec* w słownikach ogólnych języka polskiego, słownikach historycznych i słownikach polszczyzny historycznej opracowywanych obecnie, słownikach etymologicznych języka polskiego, wreszcie w słownikach gwarowych. Pozwoli to przedstawić dzieje obu wyrazów w odmianie polszczyzny ogólnej (literackiej) i gwarowej.

Najwcześniejsze poświadczenia wyrazu *babiniec* pochodzą z polszczyzny XVI wieku, por. *babiniec* ‘kruchta, przedsionek kościelny’ (*SPXVI* t. I, s. 258), w *Słowniku staropolskim* wyraz nie został odnotowany. Rzeczownik ten pojawił się zaledwie 2 razy w uwzględnionych w *Słowniku polszczyzny XVI wieku* tekstach (por. cyt.: *Już sie byli do kościelnej krukty abo babinca, jako niektórzy zowq, przedarli.* za Mączyńskim). Z dawnych leksykografów odnotowali go Jan Mączyński (autor dwujęzycznego słownika łacińsko-polskiego opublikowanego w 1564 r. w Królewcu pt. *Lexicon latino-polonicum...*), Grzegorz Knapiusz (autor słownika trójjęzycznego *Thesaurus polono-latino-graecus* wydanego w 1621 r. w Krakowie) i Michał Abraham Trotz (autor *Nowego dykcjonarza to jest Mownika polsko-niemiecko-francuskiego*, który ukazał się drukiem w 1764 r. w Lipsku). Jak widać, wyraz był jednoznaczny i to właśnie pierwotne znaczenie wiązało się z kościołem (określenie *kruchty*).

W słowniku Samuela Bogumiła Lindego opublikowanym na początku XIX wieku (lata 1807–1814), ale uwzględniającym leksykę od II połowy XVI wieku, wyraz *babiniec* został poświadczony także tylko w tym jednym znaczeniu ‘kruchta, przedkościelne, przedsień przy kościele, gdzie najczęściej baby siadywają’ (*L I* 40). Cytaty ilustrujące użycie wyrazu pochodzą z XVI–XVII wieku ze słownika Jana Mączyńskiego (*kościelna krukta albo babiniec, jak niektórzy mówią*), z utworów Wacława Potockiego (*Zły ksiądz tu leży pod ołtarzem, czemu nie w babiniecu?*) i z teologicznego dzieła polemicznego metropolity prawosławnego Piotra Mohyły. Z przytoczonych kontekstów wynika, że nazwą *babiniec* obejmowano nie tylko ‘kruchnę, przedsionek’ w świątyni rzymskokatolickiej, lecz także w cerkwi prawosławnej miejsce przed drzwiami cerkiewnymi, które nazywano inaczej *prytworem*, por. *W prytworze, to jest w babiniecu, przede drzwiami cerkiewnemi.* (P. Mohyła, *Lithos abo kamień z procy prawdy cerkwie [...] prawosławney ruskiej...* z roku 1642).

Słownik wileński z 1861 r. (*Słownik języka polskiego* wydany w Wilnie staraniem Maurycego Orgelbranda) przytacza wyraz *babiniec* za Lindem, traktując go też jako wyraz jednoznaczny (*SWil I* 41). Różnice widoczne są już natomiast w opracowanym ponad pół wieku później Słowniku warszawskim, tj. *Słowniku języka polskiego* Jana Karłowicza, Adama Antoniego Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego (*SW I*, Warszawa 1900, s. 78). W tym słowniku odnotowano aż 4 znaczenia wyrazu *babiniec*: 1. ‘kruchta, przedsionek, przysionek kościelny, gdzie baby siadają’, 2. *gwar.* ‘miejsce pod daszkiem opasującym wiejską cerkiewkę’, 3. ‘mieszkanie kobiet, fraucymer, gyneceum’, 4. *gwar.* ‘izba dla służby kobiecej’. Żadne z wymienionych znaczeń nie zostało zilustrowane cytatem. Aż dwa z tych znaczeń uznano za wyłącznie gwarowe (znaczenie 2. i 4.), dwa pozostałe były charakterystyczne dla polszczyzny ogólnej (znaczenie 1. i 3.), znaczenie 1. było znaczeniem podstawowym, znaczenie 3. pojawiło się prawdopodobnie dopiero w II połowie XIX wieku, gdyż Słownik wileński nie zarejestrował go w 1861 roku. Niestety

brak przykładów nie pozwala na wyciągnięcie pewnych wniosków, kiedy pojawiły się nowe znaczenia i ewentualnie, jakich gwar dotyczyły dialektyzmy odnotowane w *SW*. W słowniku podano też wariant gwarowy *babiniec*.

Kolejny słownik ogólnopolski *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego z początku drugiej połowy XX w., przynosi informację o zmianach semantycznych, jakie się dokonały. Najważniejsza z nich to wychodzenie z użycia podstawowego znaczenia ‘kruchta, przedsionek kościelny, w którym przeważnie przesiadują baby kościelne’, opatrzonego już kwalifikatorem *przestarzałe*, oraz znaczeń odnotowanych dopiero w *SW*, a tu już ocenionych jako dawne, por. 3. *daw.* ‘a) część mieszkania przeznaczona dla kobiet’, b) ‘mieszkanie dla służby żeńskiej’. Pojawiło się natomiast nowe znaczenie, dotychczas nierejestrowane ‘gromada kobiet zebrana w jednym miejscu; zbiorowisko kobiet’; uznane za podstawowe i jedynie żywotne.

Słowniki najnowsze polszczyzny ogólnej potwierdzają te zmiany, gdyż odnotowano w nich już tylko to nowe znaczenie ‘zbiorowisko kobiet’ charakterystyczne dla polszczyzny potocznej i mające wydźwięk żartobliwy (por. *ISJP* I 58, *USJP* I 167).

Jedynie *Wielki słownik języka polskiego PAN* pod redakcją Piotra Źmigrodzkiego (wersja internetowa) poświadcza 3 znaczenia, pierwsze tożsame z odnotowanym w *ISJP* i *USJP*, dwa kolejne to nazwy miejsc, ale różne od wcześniej rejestrowanych: 2. *rel.* ‘część świątyni przeznaczona dla kobiet, które – zgodnie z panującym w judaizmie lub islamie zwyczajem – nie mogą modlić się wspólnie z mężczyznami’ (cytaty ilustrujące to znaczenie dotyczą części synagogi lub meczetu, pochodzą głównie z *Narodowego Korpusu Języka Polskiego*, por. np. *Do bryły synagogi przylegają dwa babińce*. Za: *NKJP*: M. Jaworski, *Chrzęszcz brzmi w trzcinnie. Nasze Miasto Kraków*, 2003–11–20; *Kobiety islamu w tym meczecie mają wydzieloną część – babiniec – pomieszczenie klatkę, gdzie mogą się modlić*. www.podróże.pl); 3. *daw.* ‘w Kościele chrześcijańskim: kruchta’ (przykłady dotyczą kościołów rzymskokatolickich oraz cerkwi greckokatolickich i prawosławnych, np. *W Wielką Niedzielę tylne drzwi jurgowskiego kościółka były zamknięte i wszyscy musieli przejść przez babiniec*. Za: *NKJP*: „Tygodnik Podhalański”, nr 13–14, 1999; *Unicka cerkiewka (...) zbudowana została w 1790 roku, a następnie odnowiona i powiększona o kruchtę (babiniec) w 1856 roku*. Za *NKJP*: „Gazeta Krakowska” 2005–08–02).

W *NKJP* znajduje się ok. 200 przykładów użycia wyrazu *babiniec* (poza nazwami własnymi). Dotyczą one przede wszystkim ‘miejsca dla kobiet’ w świątyniach, najczęściej prawosławnych (cerkwiach), żydowskich (w synagogach), najrzadziej w kościołach rzymskokatolickich. Oto wybrane cytaty ilustrujące omawiane użycia:

1. ‘miejsce dla kobiet w cerkwi prawosławnej’, por. np.:

Zachodnia wieża o ścianach konstrukcji słupowej wynosi się ponad kwadratowy **babiniec**. Ściany wewnątrz zdobi bogata polichromia figuralna utrzymana w tradycji malarstwa cerkiewnego z początków XX w.

(*Dziennik Polski* – 1999–11–12 – Magazyn – Cerkiew w Owczarach)

[...] cerkiew więc stoi i niszczeje. Szkoda – bo to obiekt całkiem urodziwy, chociaż wcale nie trącący bizantyńskimi wpływami. Prostokątna bryła, bez

podziału na trzy tradycyjnie cerkiewne części – **babiniec**, nawę i prezbiterium – nakryta dwuspadowym dachem

(*Dziennik Polski* – 2000–10–11 – Podkarpacie – Póki nie jest za późno)

2. ‘miejsce dla kobiet w synagodze’, por. np.:

Herszel Zagajski między ul. Słowackiego a Bazarową wznosił dla lokatorów swoich kamienic wolno stojący dom modlitwy mogący pomieścić ok. 80 osób. Dom posiadał **babiniec** i dość ciekawy wystrój wnętrza

(Krzysztof Urbański, *Leksykon dziejów ludności żydowskiej Kielc 1789–2000*)

Wnętrze składa się z dawnej sali modłów, którą w przeszłości nakrywało dziewięciopolowe sklepienie kolebkowe, wsparte na stojących pośrodku czterech filarach oraz z zachodniego przedsionka, nad którym znajdowało się pomieszczenie przeznaczone dla kobiet, tzw. **babiniec**.

(*Dziennik Polski* – 1999–01–15 – Magazyn – Bóznica w Nowym Sączu)

3. ‘miejsce dla kobiet w kościele katolickim’, por. np.:

Pod koniec XVIII wieku połączono z kościołem dzwonnice i zlikwidowano otaczające go soboty, w pierwszej natomiast połowie XIX wieku, podczas proboszczowania ks. Jana Rządckiego, dobudowano kaplicę, kruchtę oraz **babiniec**.

(*Dziennik Polski* – 2001–02–08 – Podkarpacie – Symbol najświetniejszy)

Poza tym w *NKJP* znajduje się ok. 30 poświadczeń znaczenia potocznego, żartobliwego ‘zbiorowisko kobiet’ (np. *jest tam wspaniały babiniec – pani prezydent, pani naczelny inżynier, pani sekretarz miasta*. GW 1992-03-28), rejestrowanego jako jedyne przez słowniki współczesnej polszczyzny: *ISJP* i *USJP* (w tym jedno w zestawieniu z *chłopinieć*: *masz teraz taki babiniec, jak ja chłopinieć*). Jest to również znaczenie pojawiające się najczęściej w Internecie, nierzadko obok wyrazu *chłopinieć* (o czym niżej).

W słownikach gwarowych⁵ wyraz **babiniec** pojawia się najczęściej w jednym znaczeniu, ale w niektórych tych znaczeń jest kilka. *Słownik gwar polskich* Jana Karłowicza (t. I, Kraków 1900) notuje jako dialektyzm tylko *babienieć* ‘izba dla służby kobiecej w domu szlacheckim’ za *Słownikiem gwary tykocińskiej* Zygmunta Glogera z pogranicza Mazowsza i Podlasia (za: *Pr. Fil.* IV 797).

Drugi ogólnogwarowy słownik opracowywany w Polskiej Akademii Nauk (*SGPPAN* I 219–220) poświadcza aż 8 znaczeń wyrazu *babienieć* (7 i 8 niejasne, nieokreślone). Pierwsze znaczenie jest tożsame z ogólnopolskim ‘zbiorowisko kobiet’ i zilustrowane cytatami z gwary Domaniewka w Łęczyckiem oraz z Kaszub za *Słownikiem gwar kaszubskich* ks. Bernarda Sychty. Znaczenie 2. ‘przyjęcie w pierwszą niedzielę po weselu; brały w nim udział wyłącznie mężatki’ poświadczono również z Kaszub za słownikiem ks. Sychty, ale brak tu egzemplifikacji.

⁵ Większość przywołanych tu słowników została omówiona w monografii poświęconej polskiej leksykografii gwarowej (Karas 2011).

Najliczniej reprezentowane jest znaczenie 3. ‘jakaś część budynku kościelnego’, w przeszłości podstawowe i jedyne. To znaczenie ma bardzo bogatą egzemplifikację z wielu gwar polskich, przy czym poza ogólnym znaczeniem niesprecyzowanym ‘jakaś część...’ podano też szereg określeń szczegółowych, por. a) ‘przedsionek, kruchta’ – poświęcenia wskazują na ogólnogwarowy charakter takich użyc (Śląsk, Małopolska, Wielkopolska, Mazowsze, Kresy, Kaszuby); b) ‘kaplica z boku kościoła, w której się chrzci dzieci’ Rogoźnik (Nowotarskie), ~ ‘naprzeciw zakrystii’ Kramsk (Konińskie); c) ‘lewa boczna nawa kościoła z drzwiami wejściowymi’ Bóbrka (Krośnieńskie); d) ‘miejsce pod daszkiem opasującym wiejską cerkiewkę’ SWI 78. Pozostałe znaczenia to 4. ‘jakiś budynek na placu wokół kościoła’, 5. ‘izba dla służby kobiecej’ ok. Jeżewa (pogranicze Mazowsza i Podlasia); 6. ‘okap, kapa nad paleniskiem pieca odprowadzająca dym do komina’ Stare i Nowe Siołkowice (Opolszczyzna).

Większość słowników gwarowych regionalnych i lokalnych rejestruje wyraz *babiniec* z podobną definicją, niekiedy ilustrując je stosownymi cytatami⁶. Szczególnie bogatą egzemplifikację mają gwary małopolskie, np. z gwary Pogórzeń okolic Gorlic przytacza wyraz *Wietrzyk 5 babiniec przestarz.* 1. ‘przedsionek z prawej strony kościoła, przez który wchodziły do świątyni niewiasty’; 2. ‘wydzielona część kościoła, cerkwi, synagogi, przeznaczona dla kobiet’; z gwary Lachów Sądeckich w okolicach Podegrodzia i Starego Sącza, *Szewczyk 60 babiãniec* 1. ‘przedsionek kościelny’: *W Podegrodziu, tam gdzie ból babiãniec, ministrãnty majo swoje miyjsce. Babiãjca juz ni ma*; 2. ‘miejsce, w którym gromadzi się wiele kobiet’: *Istny babiãniec w naszym gminie* [mowa o Urzędzie Gminy], *chłopa tam nie uświadcy, same baby robio*; z gwary gorczańskiej (zagórzańskiej), *Kobylińska 2 babiniec* ‘część kościoła przeznaczona dla kobiet’; z gwary górali żywieckich, *Nowak 37 babiniec* ‘przybudówka w kościele dla kobiet’ bez cytatu; z gwar trzech wsi (Więciórka, Sidzina, Facimiech) na Pogórze, *Kucała 277 babiniec* ‘przedsionek’: *babiniec || babiëniec* (w poddziale: Religia); z gwary Domaniewka w Łęczyckiem *SzymSGD 23 babiniec* 1. ‘przedsionek kościoła’; 2. ‘pogardl. o domu, w którym są same kobiety lub w którym jest dużo kobiet’: *U Mańkigo to taki babiniec, same dziolchy mu sie rodzom!*; z gwary opoczyńskiej, *CyganSGO 35 babiniec* ‘przedsionek kościelny; kruchta’: *W babiëncu to tak jak w jakim przedsionku. Tam musiała cekać matka z dzieckiem az ksiądz przysed po nich*; z gwary Zagnańska na Kielecczyźnie, *Długosz-Kurczab 49 babiniec* ‘przedsionek kościoła; kruchta’, np. *Do kościoła chodzi, ale staje w babiëncu, dalej to się chyba boi wejść*; z gwary lasowiackiej na Rzeszowszczyźnie, *Kutyła 25 babiniec* starop. ‘przedsionek w kościele z bocznym wejściem, wydzielony zwykle dla starszych kobiet; kruchta’; 2. ‘pomieszczenie dla służby kobiecej w dworach’; 3. *żart.* ‘miejsce, gdzie w większości przebywają lub pracują kobiety’ bez przykładów; także z gwary lasowiackiej *GondekSGL 22 babiniec* ‘lewy przedsionek kościelny’: *W babiëncu stojo ‘obrazy.* Józef Kąs w *Ilustrowanym leksykonie gwary i kultury podhalańskiej* (ILGiKP I 147–148) notuje trzy znaczenia wyrazu *babiniec* w gwarze podhalańskiej: 1. ‘przedsionek boczny do wejścia do kościoła (czasem miejsce pod dzwonami kościelnymi); kruch-

⁶ Cytaty przytaczam – dla ułatwienia odbioru – w pisowni uproszczonej, ortografizowanej, także zapisane w oryginale fonetycznej.

ta; dawniej miejsce dla wiejskich dziadów' (*BD, BT, Czur, Dbn, Hrk, Kś, Łop, Mn, Por, Wr, Zak*); 2. 'lewa strona w kościele, gdzie siedzą zazwyczaj kobiety' Siadamy razem z mężem, też wprowadziliśmy taki zwyczaj, bo to *babiniec* tu po lewej stronie, nawa *babsko* (*Sien*); 3. 'z nacechowaniem emocjonalnym o grupie kobiet' (*BT; Kś*). Z kolei w *Słowniku gwary orawskiej* (*SGO I 14*) *babiniec* został zdefiniowany jako 'przedsionek bocznego wejścia do kościoła; dawniej miejsce dla panien z nieślubnym dzieckiem'. W *Słowniku gwar Lubelszczyzny* Haliny Pelcowej (*SGL t. IX 52*) *babiniec* 'przedsionek kościoła' został zilustrowany interesującymi cytacjami wyjaśniającymi charakter i przeznaczenie *babińca*, por. *Babiniec to nazywali ten przedsionek kościelny z wodo święcono w kropilnicy* (Gałęzów); *W babińcu to baby przeważnie stali, bo chłopcy szli dali* (Ignaców); *Baby to stawali zara tu przy wejściu, babiniec się nazywał, nowe kuścioły tego ni majo, inna budowa* (Spiczyn).

Rzeczownik *babiniec* został poświadczony także w słownikach gwar śląskich, por. *Słownik gwar śląskich* pod redakcją B. Wyderki (*SGŚWyd I, Opole 2000*, s. 88–89) *babiniec* [*babieniec*] 1. 'przedsionek kościoła, w którym gromadziły się kobiety, kruchta': *W babińcu siedzom same baby. Rzuchów rac; W babińcu sie cಿಸnom, a rajn nie wlezom. Belk ryb*; 2. 'miejsce, gdzie pracują lub przebywają same dziewczęta lub kobiety; zgrupowanie kobiet'; 3. 'okap nad paleniskiem pieca odprowadzający dym do komina'; 4. 'rodzaj stojaka na łuczywo'; *Słownik gwar śląskich* Barbary i Adama Podgórskich (Katowice 2008, s. 28) *babiniec, babinica, babnik* 'kruchta kościelna', *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego* pod redakcją Jadwigi Wróncisz: *babiniec* 1. zwykle żart. 'o miejscu, gdzie pracują lub przebywają same dziewczęta lub kobiety', 2. 'przedsionek kościoła, gdzie siedzą głównie kobiety'.

Z gwar zespołu mazowieckiego (poza *SGPPAN*) poświadczają wyraz: *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, t. I 138: *babiniec, babieniec* (lit) *Olsz, psn, wa- Olsz*; 'miejsce dla kobiet w kościele' (za *Kolb 243*), *Słownik gwary tykocińskiej* Zygmunta Glogera 'izba dla służby kobiecej w domu szlacheckim' (*SGTGlog 797*) oraz *Słownik dialektu knyszyńskiego* Czesława Kudzinowskiego (*SDKKudz 132*): *bab'inięc* 'miejsce przed kościołem dla żebraków'.

Dane ze słowników gwarowych są różnorodne, nawet te, które dotyczą świątyni katolickiej. Przykładowo, *babiniec* w gwarze okolic Biecza to przedsionek z prawej strony kościoła z bocznym wejściem, w którym jednak nie siedziały kobiety, ale mężczyźni, a jeśli która kobieta tam się zatrzymywała nazywano ją *chłopiorą, chłopiorką*. Służył także kobietom, które przychodziły na tzw. wywód po porodzie i właśnie w babińcu czekały na księdza. W innych okolicach jednak, co ilustrują przytoczone w słownikach gwarowych cytaty, tradycja była inna. Dane słownikowe pokazują zatem różnice np. w zwyczajach, tradycji (która strona kościoła *babsko*, która *chłopsko*); w lokalizacji *babińca* w budynku świątyni (np. z której strony znajdował się – z lewej czy prawej, czy znajdował się naprzeciw zakrystii, czy pośrodku budynku), w jego charakterze i przeznaczeniu (czemu służył, np. czy było to miejsce dla kobiet, czy mężczyzn, miejsce dla dziadów, żebraków, czy ogólnie dla mężczyzn, dla panien z dzieckiem, czy też miejsce, gdzie zatrzymywały się kobiety, czekając na księdza podczas tzw. wyvodu po urodzeniu dziecka).

Analogicznie zbudowany wyraz *chłopinieć* jest właściwie prawie nieudokumentowany leksykograficznie. Nie notują go słowniki ogólne języka polskiego (brak go w *SPXVI, L, SWil, SW, SJPd, USJP, ISJP*). Spośród słowników gwarowych po-

świadczą go jedynie ks. Bernard Sychta w gwarach kaszubskich, a za nim *SGPPAN* III 582 **chłopinieć** st ‘miejsce pod chórem kościelnym przeznaczone dla mężczyzn’. Z przytoczonego za słownikiem gwar kaszubskich przykładu wynika, że *babiniec* i *chłopinieć* to formacje o analogicznym znaczeniu i budowie oznaczające miejsca dla kobiet (bab) i mężczyzn (chłopów), por. *Nie bęł tē dzis w koscele? A w chłopińcu ce nie bęło. Ja są dzis do chłopińca nie dostał, le muszał w babińcu z babamē ostac.* pog *Wej* i *Lęb* S II 40. Ks. Sychta notuje zarówno †*chłopińc* ‘miejsce pod chórem w kościele, gdzie podczas nabożeństwa najczęściej stoją mężczyźni’ z powyższym cytatem z północno-zachodnich Kaszub (*SGKSych* II 40), jak i *babińc* 1. ‘przed-sionek w kościele, kruchta’: *Babińc to je też koscoł – zwracają się do zachowujących się nieodpowiednio w kruchcie*; 2. ‘gromada kobiet’: *Cěž tam za babińc stoi.*; 3. ‘uczta poweselna’ zob. *babina* (*SGKSych* I 12).

Wyraz **chłopinieć** poza tym został odnotowany tylko przeze mnie w gwarach południowomałopolskich – okolic Biecza na Pogórze we wsi Olszyny. Kwerenda blisko 100 innych słowników gwarowych o różnym charakterze i objętości nie dała pozytywnych rezultatów. Nie poświadczono w nich omawianego wyrazu. Świadczy to o dużych brakach w dokumentacji słownictwa gwarowego. Skoro bowiem wyraz do dziś jeszcze funkcjonuje w gwarach południowej Małopolski i był też poświadczony jako wyraz archaiczny w gwarach kaszubskich, a więc na dwóch krańcach Polski, to niewykluczone, iż był nieco szerzej używany niż to wynika z dokumentacji leksykograficznej. Poszukiwania w Internecie pokazały, że wyraz *chłopinieć* jest używany na forach internetowych, zwykle jako określenie żartobliwe grupy płci męskiej, np. gdy w rodzinie są sami chłopcy (synowie), często w zestawieniu z *babińcem* (jak w przykładzie przytoczonym wyżej z *NJKP*), por. np.

Dziewczyny, nie życząc źle Magusi – mój szef do czterech razy próbował synusia spłodzić, no i co? Ma żonę 4-ry córki i suczkę. Jak nic. Ale jeden synuś by się jeszcze przydał, tak na stare lata, a mnie córeczka. Ty masz **babiniec** a ja **chłopinieć**⁷.

U mnie w domu jest **chłopinieć** – jeżeli tak to można nazwać. Razem z mężem jest 4 chłopaków⁸.

Zagonić ten mój **chłopinieć** (coś jak **babiniec** tylko męski) to jest wyczyn⁹.

A potem wychować takie identyczne brzdące Nikusia u nas zawsze był **babiniec** a teraz zrobił się **chłopinieć**. Nawet piesek jest ON heheh¹⁰.

⁷ https://dieta.pl/grupy_wsparcia_xxl/pamietnik-odchudzania/7154-30-stki-odchudzajace-sie-929.html (dostęp: 30.08.2022)

⁸ <https://f.kafeteria.pl/szukaj/?q=ch%C5%82opinieć> (dostęp: 30.08.2022)

⁹ <https://greatfon.com/v/hejtusylwia> (dostęp: 30.08.2022)

¹⁰ <https://brzuszek.net/temat/784718-z-terminem-na-styczen/page/78/?tab=comments#comment-792990> (dostęp: 30.08.2022)

No niezły *chłopiniec* będziesz miała: o z pewnością nudzić się nie będziesz¹¹.

Warto też przytoczyć wpis mamy oczekującej dziecka: „Natanku czekamy na Ciebie. W domu mam teraz samych chłopaków”; i komentarz jednej z internatek: „kochana gratulacje. Sam *chłopiniec* w domku”¹².

Może to też dotyczyć sytuacji zawodowej, miejsca pracy, czy jakichkolwiek innych miejsc, sytuacji, gdzie dominują kobiety (babiniec) bądź mężczyźni (chłopiniec), por.:

ja pracuję w szkole i to jest BABINIEC oszalałych bab!! R-a-t-u-n-k-u !!! jak tak popracuję jeszcze z rok, to też będę jedną z oszalałych bab?? NIE! – raczej zmienię **babiniec** na jakiś **chłopiniec** :) baby to zawsze mają problemy¹³.

Pewnie, to częsta sytuacja, ale przecież każdemu „babińcowi” odpowiada jakiś „chłopiniec” i wystarczy trochę motywacji, aby znalazł się sposób na przekonanie kobiet do swoich racji¹⁴.

Zdarzają się też wpisy, zawierające wyrazy *babiniec* i *chłopiniec* odnoszące się do zwierząt płci męskiej i żeńskiej, np. kotów (zob. też wyżej o psach i kotach w rodzinie), por.:

U mnie cały **babiniec** – 3 baby (mowa o trzech kotkach);

U mnie **chłopiniec** w takim razie¹⁵.

Jedyne natomiast poświadczenie znaczenia *chłopiniec* ‘część kościoła, w której siedzą (stoją) mężczyźni’ w Internecie zawiera artykuł poświęcony książce wspomnieniowej *Po trochu* Weroniki Gogoli pochodzącej z Olszyn w okolicach Biecza, gdzie też zarejestrowałam to znaczenie jako żywe do dziś, por. fragment:

W kościele zapamiętała **chłopiniec**. Dziewczynkom rzadko pozwalano tam zaglądać, więc jak już była, chłonęła wszystko całą wrażliwością dziecka: „Chłopy mają przetarte skórzane kurtki, które tak dziwnie chrzęszczą przy każdym ruchu. Najbardziej w zimie, jak jest mróz. I pachną wódką i tytoniem, no i oborą. Lubię ten zapach. Poza tym w **chłopińcu** podobało mi się jeszcze tym bardziej, że prawie każdy z chłopów miał włożony do tylnej kieszeni spodni grzebyk. Lubiłam patrzeć na te grzebienie¹⁶.

¹¹ <https://forum.murator-dom.pl/archive/index.php/t-108283-p-9.html> (dostęp: 30.08.2022)

¹² (<https://obcas.pl/mala-ania-zdradzila-plec-dziecka-oczekuje-chlopca-czy-dziewczynki/>) (dostęp: 30.08.2022)

¹³ <https://forum.gazeta.pl/forum/search,.html?query=ch%C5%82opiniec> (dostęp: 30.08.2022)

¹⁴ <http://www.racjonalista.pl/forum.php/s,749268> (dostęp: 30.08.2022)

¹⁵ <https://forum.miau.pl/viewtopic.php?f=46&t=129099&start=1110> (dostęp: 30.08.2022)

¹⁶ [https://powiat.slupsk.pl/pliki/powiat-slupski/pliki/Publikacje/Wie%C5%9B-Tworzy%C4%85ca-PDFy/Dodatek-nr-2-\(95\)-2019.pdf](https://powiat.slupsk.pl/pliki/powiat-slupski/pliki/Publikacje/Wie%C5%9B-Tworzy%C4%85ca-PDFy/Dodatek-nr-2-(95)-2019.pdf) (dostęp: 30.08.2022)

Tu również mowa jest o wydzielonych stronach kościoła – dla mężczyzn i kobiet, por.:

Jeszcze dobrych 20 lat po wojnie w kościołach wiejskich (w miastach może też) funkcjonował podział na tzw. **babiniec** i **chłopiniec** (nazwy też zróżnicowane regionalnie) czyli po prostu kobiety po jednej stronie a mężczyźni po drugiej. Podział tak głupi jak niepotrzebny¹⁷.

PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonej analizy poświadczeń słownikowych i internetowych obu wyrazów *babiniec* i *chłopiniec* wynika, że tylko *babiniec* ma długą tradycję w polszczyźnie. Począwszy od I połowy XVI w., był notowany we wszystkich słownikach języka polskiego, przy czym jego znaczenia wyraźnie ewoluowały w polszczyźnie ogólnej. Najstarsze i najlepiej poświadczone znaczenie, dziś uznawane za dawne, to ‘przedsiónek w kościele, kruchta’ (a więc nazwa lokatywna) i dotyczyło ono świątyń rzymskokatolickich (XVI w. i później). Z następnego stulecia (w. XVII) pochodzą przykłady użycia wyrazu odnoszące się do cerkwi, a najpóźniejsze (wtórne) są określenia *babińca* jako części synagogi lub meczetu (XX wiek). Najpełniej te znaczenia późniejsze uznane za religijne ukazuje *Narodowy Korpus Języka Polskiego* i oparty na jego materiałach *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Bogata jest także (z prasy) w *NKJP* egzemplifikacja podstawowego dziś znaczenia żartobliwego ‘zbiorowisko kobiet’. Różne odcienie znaczeniowe typu ‘miejsce w kościele, gdzie zazwyczaj stały kobiety’, ‘izba dla służby żeńskiej’, ‘mieszkanie kobiet’ zostały poświadczone dopiero z XIX wieku i mają częściowo nieogólnopolski charakter. Z nich następnie wykształciło się znaczenie dziś podstawowe w polszczyźnie potocznej, nacechowane żartobliwie ‘zbiorowisko kobiet’, a więc dokonała się zmiana semantyczna ‘miejsce, w którym zbierają się kobiety’ na ‘kobiety zebrane w jednym miejscu, czyli zbiorowisko kobiet’.

Więcej znaczeń wykazuje natomiast wyraz *babiniec* w gwarach polskich, w których zyskał dodatkowe poza ogólnopolskimi znaczenia (por. osiem znaczeń w słowniku ogólnogwarowym *SGPPAN*). Cytaty przytoczone w słownikach gwarowych ilustrują różnice w zwyczajach, tradycjach, budownictwie kościelnym itp. widoczne w poszczególnych regionach.

Wyraz *chłopiniec* jest natomiast w zasadzie prawie nieudokumentowany leksyko graficznie. Brak go we wszystkich słownikach ogólnych języka polskiego, dawnych i współczesnych, brak go w większości słowników gwarowych. Poświadczenia pochodzą z Kaszub (*SGPPAN* za *Słownikiem gwar kaszubskich* ks. Sychty) i z gwar moich stron rodzinnych – okolic Biecza i Gorlic w południowej Małopolsce oraz z *NKJP* (jedno) i z Internetu. Wyraz kaszubski oceniony jako przestarzały jest jednoznaczny i paralelny semantycznie do *babińca*, natomiast dialektyzm południowomałopolski jest wieloznaczny (por. wyżej trzy znaczenia *chłopińca*) i tu również widoczny jest paralelizm dwóch znaczeń, por. ‘wydzielone miejsce w ko-

¹⁷ <https://forum.gazeta.pl/forum/search,.html?query=ch%C5%82opiniec> (dostęp: 30.08.2022)

ściele, jedna ze stron kościoła przeznaczona dla kobiet (*babiniec*) – dla mężczyzn (*chłopiniec*), żartobliwe lub neutralne ‘zbiorowisko kobiet (*babiniec*) – mężczyzn (*chłopiniec*)’.

Internet poświadcza użycie obu wyrazów jako formacji analogicznych zarówno pod względem budowy słotwórczej, jak i semantyki, przy czym *babiniec* był pierwotny, *chłopiniec* – wtórny (utworzony paralelnie do derywatu *babiniec*). W słownikach jeszcze nie uchwycono w pełni zachodzących procesów językowych, co jest zrozumiałe, gdyż leksykograficznie wyraz zazwyczaj zostaje udokumentowany wtedy, gdy jest już rozpowszechniony w języku. Można stwierdzić, że obecnie *chłopiniec* dopiero się szerzy i zapewne wkrótce leksykografowie go zauważą i odnotują ten fakt w słownikach.

BABINIEC I CHŁOPINIEC W GWARACH I POLSZCZYŹNIE OGÓLNEJ

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest omówienie dwóch wyrazów analogicznie zbudowanych słotwórczo *babiniec* i *chłopiniec* funkcjonujących w różnych znaczeniach w gwarach i we współczesnej polszczyźnie ogólnej. Przedstawione zostały dzieje obu wyrazów, ich zasięg terytorialny, stopień ich udokumentowania leksykograficznego, ich znaczenia oraz rozwój w różnych odmianach polszczyzny (gwarowej i ogólnej).

BABINIEC AND CHŁOPINIEC IN DIALECTS AND GENERAL POLISH

SUMMARY

The aim of this article is to discuss two analogically constructed words *babiniec* and *chłopiniec* functioning with different meanings in dialects and in contemporary general Polish. The history of both words is presented, their territorial range, the degree of their lexicographic documentation, their meanings and development in various varieties of the Polish language (dialects and general Polish).

BABINIEC UND CHŁOPINIEC IN DIALEKTEN UND ALLGEMEINEM POLNISCH

ZUSAMMENFASSUNG

Das Ziel dieses Artikels ist es, zwei analog konstruierte Wörter *babiniec* und *chłopiniec* zu diskutieren, die in verschiedenen Bedeutungen in Dialekten und im heutigen allgemeinen Polnisch funktionieren. Es werden die Geschichte der beiden Wörter, ihr Verbreitungsgebiet,

der Grad ihrer lexikographischen Dokumentation, ihre Bedeutungen und ihre Entwicklung in verschiedenen Varietäten der polnischen Sprache (Dialekte und allgemeines Polnisch) dargestellt.

BIBLIOGRAFIA

Słowniki:

Słowniki ogólne języka polskiego (dawne i współczesne):

ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, pod red. M. Bańko, t. I, Warszawa 2000.

NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego, <http://nkjp.pl/> (dostęp 1.09.2022).

L – S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1807.

SEJPBo – W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.

SEJPBr – A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.

SJPD – *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.

SPXVI – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, pod red. M. R. Mayenowej, Instytut Badań Literackich PAN, t. I, Warszawa 1966.

Stp – *Słownik staropolski*, Warszawa 1953.

SW – J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1900.

SWil – A. Zdanowicz i in., *Słownik języka polskiego*, wydany staraniem M. Orgelbranda, t. I, Wilno 1861.

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. S. Dubisza, t. I–VI, Warszawa 2003.

WSJP – *Wielki słownik języka polskiego PAN* pod red. P. Żmigrodzkiego: https://wsjp.pl/haslo/do_druku/50295/babiniec [dostęp: 25.08.2022 r.].

Słowniki gwarowe:

CyganSGO – Cygan S., *Słownik gwary opoczyńskiej*, Opoczno 2018.

DługoszSGZ – Długosz-Kurczabowa K., *Słownik gwary zagnańskiej*, Warszawa 2020.

GondekSGL – Gondek R., *Słownik gwary lasowiackiej*, Nowa Dęba 2013.

ILGiKP – Kaś J., *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. I A–B, Bukowina Tatrzańska – Nowy Sącz 2015.

Kobylińska – Kobylińska J., *Słownik gwary gorczańskiej (zagórzańskiej)*, Kraków 2001.

Kucała – Kucała M., *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich*, Wrocław 1957.

Kutyła – Kutyła J., *Słownik gwary lasowiackiej Kamienia i okolicy na Rzeszowszczyźnie*, Rzeszów 2016.

Nowak – Nowak J. K., *Słownik gwary górali żywieckich*, Żywiec – Grójec – Warszawa 2012.

PodgSGŚ – Barbara i Adam Podgórcy, *Słownik gwar śląskich*, Katowice 2008.

SDKKudź – Kudzinowski Cz., *Słownik dialektu knyszyńskiego*, [w:] Rembieszewska D., *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża 2007.

SGL – Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. IX. *Przestrzeń wsi, ukształtowanie powierzchni, życie społeczne i zawodowe*, Lublin 2021.

SGO – Kaś J., *Słownik gwary orawskiej*, t. I, wyd. II poprawione i poszerzone, Kraków 2011.

SGOWM – *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, t. I (A–C) pod red. Z. Stamirowskiej, Wrocław. 1987.

SGPK – Karłowicz J., *Słownik gwar polskich*, t. 1, Kraków 1900.

- SGPPAN – *Słownik gwar polskich*, opr. i wyd. w IJP PAN w Krakowie do r. 1977 pod red. M. Karasia, z. 2, Kraków 1981.
- SGŚCWron – *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*, pod red. J. Wronicz, Wisła, Ustroń 1995.
- SGŚWyd – *Słownik gwar śląskich*, red. B. Wyderka, t. I (*A-Beczka*), Opole 2000.
- SychSGK – Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–2, Wrocław – Warszawa – Kraków – (Gdańsk) 1967–1968.
- Szewczyk – Szewczyk Z., *Słownik gwary Lachów Sądeckich (Podegrodzkich)*, Podegrodzie 2014.
- SzymSGD – Szymczak M., *Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączyskim*, cz. I, Wrocław 1962.
- Wietrzyk – Wietrzyk A., *Słownik gwary Pogórze (z okolicy Gorlice)*, pod red. nauk. B. Grabki i R. Kucharzyk, Gorlice 2011.

Strony internetowe (dostęp: 30.08.2022):

- <https://forum.gazeta.pl/forum/search,.html?query=ch%C5%82opiniechhttps://forum.gazeta.pl/forum/search,.html?query=ch%C5%82opiniech>
- https://z-p42.www.instagram.com/monikapyrek_official/
- https://dieta.pl/grupy_wsparcia_xx1/pamietnik-odchudzania/7154-30-stki-odchudzajace-sie-929.html
- <https://obcas.pl/mala-ania-zdradzila-plec-dziecka-oczekuje-chlopca-czy-dziewczynki/>
- <https://greatfon.com/v/hejtusylwia>
- <https://www.dogomania.com/forum/search/?q=ch%C5%82opiniech&quick=1>
- <https://brzuszek.net/temat/784718-z-terminem-na-styczen/page/78/?tab=comments#comment-792990>
- https://www.maluchy.pl/forum/lofiversion/index.php/t_87906-200.htmlhttp://www.racjonalista.pl/forum.php/s,749268
- <https://f.kafeteria.pl/szukaj/?q=ch%C5%82opiniech>
- [https://powiat.slupsk.pl/pliki/powiatyslupski/pliki/Publikacje/Wie%C5%9B-Tworz%C4%85ca-PDFy/Dodatek-nr-2-\(95\)-2019.pdf](https://powiat.slupsk.pl/pliki/powiatyslupski/pliki/Publikacje/Wie%C5%9B-Tworz%C4%85ca-PDFy/Dodatek-nr-2-(95)-2019.pdf)

Opracowania:

- Karas H., 2019, *Jeszcze o potrzebie dokumentowania leksyki gwarowej (na przykładzie wybranych wyrazów południowomalopolskich z okolic Biecza)*, *Gwary Dziś*, t. 11, s. 19–27.
- Karas H., 2020, *Gwara Bugaja na Pogórze (gm. Biecz, pow. Gorlice)*. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Karas H., 2011, *Polska leksykografia gwarowa*. Wydawnictwo Wydziału Polonistyki, Warszawa.
- Kleszczowa K. red., 1996, *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, Katowice.
- Kreja B., 1995, *Formacje na -iniec typu babiniec, krowiniec w języku polskim (na tle słowiańskim)*, *Prace Filologiczne*, t. XL, s. 7–27.